Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske
Ministry of Health and Social Welfare Republic of Srpska

Politika mentalnog zdravlja

Mental Health Policy

Vlada Republike Srpske | Republic of Srpska Government
MINISTARSTVO ZDRAVLJA I SOCIJALNE ZAŠTITE | MINISTRY OF HEALTH AND SOCIAL WELFARE

www.vladars.net

Sadržaj

Contents

Predgovor	7	Foreword
Uvod	9	Introduction
Činjenice i podaci o Republici Srpskoj	11	Facts and figures on the Republic of Srpska
Vizija, vrijednosti, principi i ciljevi politike	18	Vision, values, principles and goals of the policy
Strateški izazovi i prioriteti (prioritetna polja aktivnosti)	20	Strategic challenges and priorities (Priority activities)
Plan aktivnosti	26	Activity plans

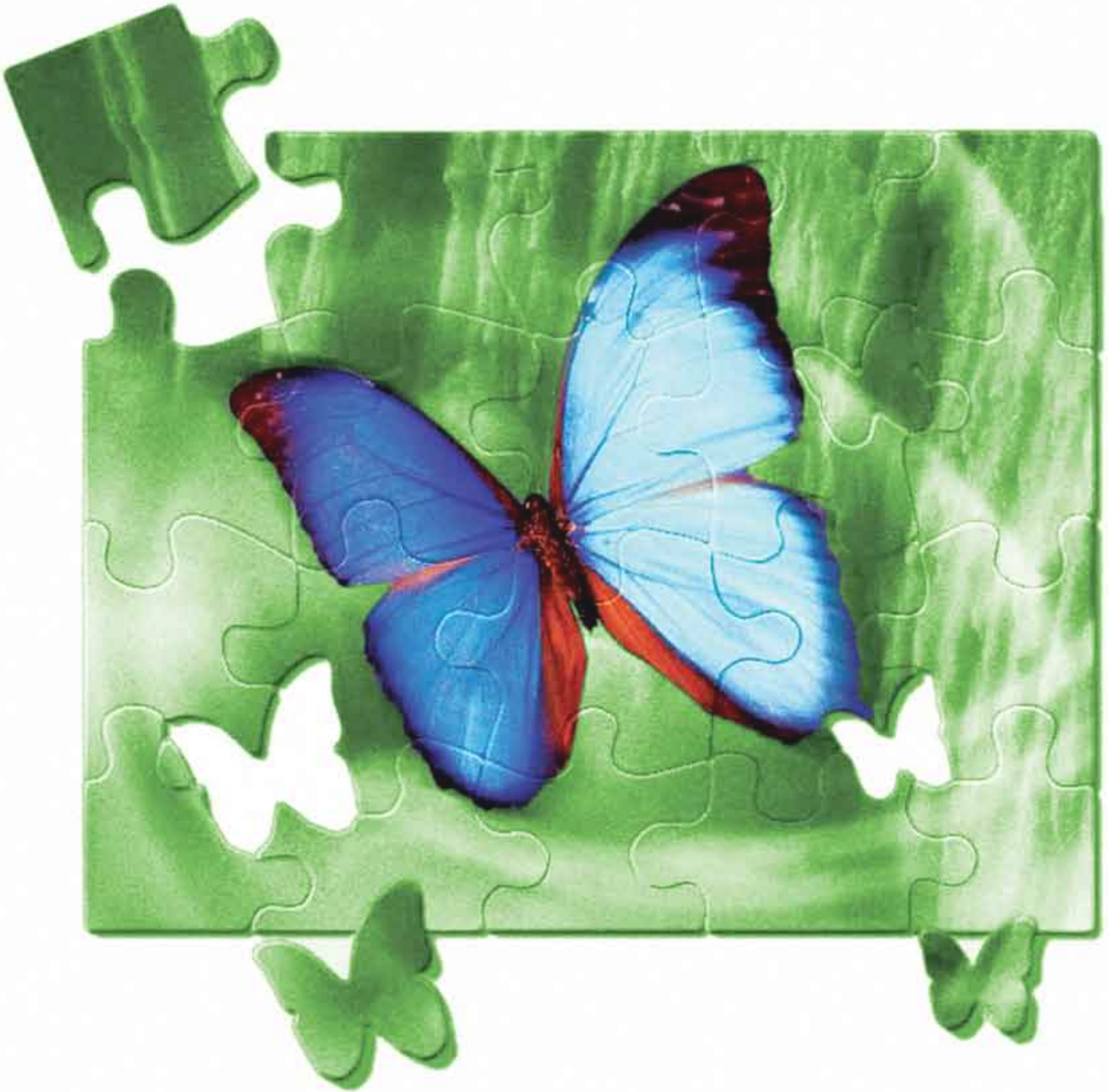

Predgovor

Detaljna procjena širom regije zemalja Jugoistočne Evrope koja je preduzeta u okviru inicijative Pakta stabilnosti, naglasila je potrebu za reformom postojećeg sistema liječenja i brige za ljude sa mentalnim oboljenjima. Prisutna je dominantna kultura zapostavljanja i isključivanja ljudi sa mentalnim oboljenjima, koja je jasno izražena kreiranjem velikih institucija za mentalno zdravlje koje nisu uspjele da zadovolje potrebe a i krše prava mentalno oboljelih lica.

Došlo se do konsenzusa da sistem brige o mentalnom zdravlju mora zaštiti ljudska prava i da efikasno odgovori na raznovrsne potrebe populacije (naročito djece i adolescenata, starih lica i posebno ugrožene populacije). Sistem pružanja usluga iz oblasti mentalnog zdravlja mora se zasnivati na najboljim dostupnim dokazima i mora biti efikasan i prihvatljiv.

Mentalno zdravlje se tiče svih ljudi. Razvoj visoko kvalitetnih usluga iz oblasti mentalnog zdravlja zahtjeva aktivno učešće i saradnju od strane Vlade, svih relavantnih profesionalnih disciplina, korisnika i organizacija koje obezbjeđuju usluge i udruženja građana.

Foreword

The comprehensive analysis of the South-East European countries carried out within the Stability pact initiative has emphasised the necessity to reform the current health care system and care for people suffering from mental illness. A dominant tradition of neglect and exclusion of people with mental illness is present here, which can be clearly seen in the creation of large mental health institutions caring, which were not able to meet the requirements, and they violate the rights of the people with mental illnesses.

The consensus has been reached, so that the mental health care system has to protect the human rights and has to more efficiently meet the various needs of the population (especially children and adolescents, senior citizens and vulnerable population). The service provision system in the field of mental health has to be based on the best available evidence and has to be efficient and acceptable.

Mental health concerns all the people. Upgrading the highly professional mental health services requires active participation and co-operation of the Govern-

Vlada mora osigurati da sistemi pružanja usluga iz oblasti mentalnog zdravlja budu adekvatno osposobljeni finansijski i ljudskim resursima. Od postojećih i novih resursa se traži da pruže podršku procesu reforme, a naročito uspostavljanje i dalji razvoj liječenja i pružanja njege u zajednici.

Sad je vrijeme za reformu mentalnog zdravlja. Investiranje u mentalno zdravlje je neophodno radi socijalnog i ekonomskog razvoja. Rad Pakta Stabilnosti u području mentalnog zdravlja se pojavljuje unutar dogovorenog radnog okvira za kooperativne aktivnosti širom regiona. Nacionalna politika i Zakon o zaštiti lica sa mentalnim poremećajima će omogućiti Republici Srpskoj da rješava probleme u ovoj oblasti i dostigne standarde koji su također i indikatori, a i preduslovi za odgovarajući i održiv razvoj.

ment, all relevant professional disciplines, citizens' associations, users and organisations providing services.

The Government has to ensure mental health service systems to be appropriately equipped with financial means and human resources. The existing and new resources are to provide the assistance to the reform, especially to the foundation and further development of treatment and providing care in the community.

Now is the right time for the mental health reform. Investments in mental health are crucial for the social and economic development. The activities of the Stability Pact in the field of the mental health have been carried out within the established framework for cooperation activities throughout the region. The National Policy and the Law on Protection of People with Mental Disorders will enable the Republic of Srpska to solve the problems in this field and reach the standards which are at the same time indicators, and preconditions for appropriate and sustainable development.

Uvod

Svjetska zdravstvena organizacija procjenjuje da 450 miliona ljudi širom svijeta ima mentalne, neurološke ili bihevioralne probleme. Procjenjuje se da takođe jedna od četiri osobe koje traže zdravstvene usluge ima neki poremećaj koji je mentalne, neurološke ili bihevioralne prirode. Broj ljudi koji periodično zahtjeva psihijatrijsku pomoć ili neku drugu vrstu profesionalnog savjetovanja ili pomoći je mnogo viši nego što se može stvarno procjeniti. Imajući u vidu da se psihološki uzroci za brojne somatske bolesti ne mogu isključiti i da imamo sve veći broj dokaza da je stres uzrok velikog broja somatskih bolesti, možemo slobodno reći da su problemi mentalnog zdravlja na vrhu liste zdravstvenih problema globalno.

Mentalni problemi su česti u svim zemljama, uzrokuju velike ljudske patnje, socijalnu izolovanost, invalidnost i loš kvalitet života. Oni takođe povećavaju mortalitet i uzrok su izrazito visokih ekonomskih i društvenih troškova. U većini zemalja, usluge mentalnog zdravlja ne podmiruju potrebe stanovništva. Rastuća potreba stanovništva za odgovarajućim uslugama iz

Introduction

According to the estimates of the World Health Organisation, there are 450 million people around the world with mental, neurological or behavioural problems. It is also estimated that one out of four persons asking for the health services, has a disorder of mental, neurological or behavioural nature. The number of people asking for psychiatric help or some other sort of professional counselling or help is much larger than what estimates show. Having in mind that psychological causes of numerous somatic diseases cannot be excluded and that there are more and more evidence showing that stress causes large number of somatic diseases, we can freely say that mental health problems come out on top of the list of health problems at the global level.

Mental problems are frequent in all countries, cause severe human sufferings, social isolation, disabilities and poor quality of life. They also increase mortality and cause extremely high financial and social costs. In most countries, mental health services do not satisfy needs of the population. The increasing needs of the population for proper mental health services require urgent restruc-

oblasti mentalnog zdravlja zahtjeva hitnu reorganizaciju sadašnjih sistema pružanja usluga širom svijeta.

Postojeće usluge iz oblasti mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj nisu u stanju da zadovolje potrebe stanovništva i postoji potreba za jačanjem i reorganizacijom postojećeg sistema. Bosna i Hercegovina, Republika Srpska je među zemljama koje su najmanje imune na poremećaje u mentalnom zdravlju i njihove pos ljedice kao što je stigmatizacija, invalidnost, segregacija i svi oblici izolovanosti. Društvena stigma vezana za poremećaje mentalnog zdravlja, segregacija i izolovanost osoba sa problemima mentalnog zdravlja iz društvenih tokova, kršenje ljudskih prava su među osnovnim barijerama prema liječenju i reintegraciji ljudi sa mentalnim problemima u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini.

Također postoji potreba za senzibiliziranjem javnosti u vezi važnosti mentalnog zdravlja kao i potreba kontinuiranog poboljšanja prevencije, liječenja i rehabilitacije u oblasti mentalnog zdravlja.

Ukazana situacija u polju mentalnog zdravlja, ostavlja dovoljno prostora za reviziju uloge psihijatrije i psihijatrijskih institucija, a vezano za njihove terapeutske i rehabilitacione funkcije, društveno djelovanje, organizaciju, finansiranje i međusektorsku saradnju. Ovo takođe, znači napuštanje koncepta psihijatrijske bolnice kao arhaične institucije socijalne izolovanosti, stigme i kršenja ljudskih prava i postepeni prijelaz ka pružanju usluga mentalnog zdravlja u lokalnoj zajednici.

Iz ovih razloga neophodno je razviti politiku iz oblasti mentalnog zdravlja, koja će služiti kao uputstvo za dalji razvoj i jačanje sektora mentalnog zdravlja.

turing of the existing service provision systems around the world.

The existing mental health services in the Republic of Srpska do not satisfy the needs of the population and it is necessary to strengthen and restructure the system in place. Bosnia and Herzegovina, the Republic of Srpska is one of the countries immune to the mental health disorders and their consequences, such as stigmatisation, disabilities, segregation and all forms of isolation. The social stigma related to mental health disorders, segregation and isolation of mental patients from social avenues, violation of human rights are among the basic obstacles for treatment and reintegration of persons suffering from mental problems in the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina.

It is also necessary to raise public awareness about importance of mental health as well as to continuously improve mental health prevention, treatment and rehabilitation.

The situation discovered in the field of mental health leaves sufficient space for a review of the role of psychiatric hospitals and psychiatric institutions, in view of their therapeutic and rehabilitation functions, social impact, organisation, financing and cooperation among sectors. Additionally, this implies abandoning the concept of psychiatric hospital as an archaic institution of social isolation, stigma and violation of human rights and gradual transition to provision of mental health services within the local community.

Therefore, it is necessary to develop a mental health policy to be used as the guidelines for further development and strengthening of the mental health sector.

Činjenice i podaci o Republici Srpskoj

Socio – demografski opis

Dejtonskim mirovnim sporazumom definisana je Republika Srpska kao jedan od dva entiteta Bosne i Hercegovine.

Dejtonski mirovni sporazum je dao odgovornost entitima za organizaciju zdravstvene zaštite, njeno finansiranje, način pružanja usluga kao i za donošenje zakona iz oblasti zdravstvene zaštite.

Republika Srpska zauzima približno 25. 000 kvadratnih metara i ima oko 1,4 miliona stanovnika. Prema posljednjem popisu stanovništva iz 1991. godine i dodatnom popisu raseljenih lica i izbjeglica iz 1996. godine, Republika Srpska ima ukupno 1,391,593 stanovnika, 30% su izbjeglice i raseljena lica (Republički zavod za statistiku 2001.). Statistički indikatori variraju u posljednjoj dekadi 20-og stoljeća, i bez obzira na to trebaju se analizirati sa određenom rezervom pošto je računica zasnovana na projekciji popisa stanovništva iz 1991. godine.

Facts and figures on the Republic of Srpska

Socio – demographic description

The Dayton Peace Agreement constituted the Republic of Srpska as one of the entities of Bosnia and Herzegovina.

The Dayton Peace Agreement made entities responsible for healthcare organisation, funding, method of providing services as well as adopting the legislation in the field of healthcare.

The Republic of Srpska covers approximately 25,000 square meters, with the population of about 1.4 million. According to the last census in 1991 and the subsequent census of displaced persons and refugees in 1996, the total population of the Republic of Srpska was 1,391,593, out of which 30% were refugees and displaced persons (the RS Statistics Institute 2001). The statistic indicators vary in the last decade of the 20th century, and nevertheless should be analysed with precaution since the calculation was based on the projection of the census in 1991.

Tabela 1. Demografski indikatori: Republika Srpska, 1991-2001
Table 1. Demographic indicators: the Republic of Srpska, 1991-2001

Indikatori **Indicators**	**1991.** **BiH**	**1998.** **RS**	**1999.** **RS**	**2001.** **RS**
Stanovništvo (mil) Population (mil)	4,3 BiH	1,43	1,45	1,49
Stanovništvo 65 i stariji Population 65 and over	6,0 BiH	0,21	0,22	0,24
Stopa nataliteta na 1000 stanovnika / Birth rate per 1,000 of the population	14,9 BiH	9,4	10,0	9,2
Stopa mortaliteta na 1000 stanovnika / Death rate per 1,000 of the population	7,2 BiH	8,7	8,5	9,0
Očekivane godine života - žene / Life expectancy - women	74,6 (1989)	74	74	74
Očekivane godine života - muškarci / Life expectancy - men	69,2 (1989)	71	71	71
Maternalni mortalitet na 100,000 porođaja / Maternal mortality rate per 100,000 live births	NA	NA	8,11	NA
Smrtnost novorođenčadi na 1000 živo rođene djece / Infant mortality rate per 1,000 live births	14,5	8,3	8,2	5,3

Izvor: Zavod za statistiku Republike Srpske / Source: RS Statistics Institute

Važno je naznačiti da se nekoliko hiljada ljudi vodi kao nestalo i da je preko 12. 000 porodica izgubilo sina ili muža. Oko 14.000 djece nema jednog roditelja, a 550

It is important to emphasise that several thousands of people are missing and that more than 12,000 families lost a son or husband. Around 14,000 children are

je ostalo bez oba roditelja. Prema nekim procjenama i istraživanjima (SZO) oko 16% stanovništva pati od postraumatskog stresnog poremećaja - PTSP. 35 smrtnih slučajeva je izazvano psihijatrijskim poremećajima u 2002. godini, a broj suicida iste godine je bio 302.

Sistem pružanja usluga iz oblasti mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj

Pružanje usluga

Psihijatrijska služba u BiH prije rata je bila jedna od bolje organizovanih u bivšoj Jugoslaviji. Sistem pružanja usluga iz oblasti mentalnog zdravlja bio je zasnovan na psihijatrijskim bolnicama i malim odjelima neuropsihijatrije unutar opštih bolnica, usluge su se pružale i u domovima zdravlja.

Rat je donio razaranja brojnih tradicionalnih psihijatrijskih institucija. Obolijevanje od psihijatrijskih bolesti je poraslo uz masivnu psihološku patnju ukupnog civilnog stanovništva.

Usluge iz oblasti mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj se obezbjeđuju u javnim institucijama sekundanog i tercijarnog nivoa. To su sledeće institucije: Psihijatrijska klinika u Kliničkom centru u Banjoj Luci, jedne psihijatrijske ustanove za dugoročno liječenje i rehabilitaciju sa 154 kreveta u Jakešu, psihijatrijska bolnica sa 160 kreveta u Sokolcu (za akutne slučajeve 60, a za forenzičku psihijatriju 100), šest opštih bolnica sa psihijatrijskim odjelima i 12 centara za mentalno zdravlje u zajednici koji su u satavu domova zdravlja. Sistem je osnažen otvaranjem dvije zaštićene kuće i jednom "kooperativom". Tri udruženja korisnika su aktivna na teritoriji Republike Srpske.

without a parent, while 550 have lost both parents. According to some estimates and research of the WHO approximately 16% of population suffer from posttraumatic stress disorder – PTSD. In 2002, 35 deaths were caused by psychiatric disorders and the number of suicides was 302.

System of mental health service provision in the Republic of Srpska

Provision of services

Psychiatric service in BiH was among better organised services in the former Yugoslavia. The system of mental health service providers relied on psychiatric hospitals and small neuropsychiatry wards within general hospitals, while services were also provided in the healthcare centres.

War caused devastation of a number of traditional psychiatric institutions. The rate of psychiatric illnesses increased followed by massive psychological distress of the overall population.

Mental health services in the Republic of Srpska are provided in public institutions of secondary and tertiary levels. These institutions are as follows: Psychiatric Clinic of the Clinical Centre Banja Luka, one psychiatric institution for long-term treatment and rehabilitation with 154 beds in Jakes, psychiatric hospital with 160 beds in Sokolac (60 for acute cases and 100 for forensic psychiatry), six general hospitals with psychiatry wards and 12 mental health centres within the healthcare centres in the community. The system is reinforced with two safe houses and one 'cooperative'. There are three users' associations active in the Republic of Srpska.

Reformskim opredjeljenjem u Politikama i strategijama razvoja zdravstvenog sistema u Republici Srpskoj (Narodna Skupština 1996. i 2002.godina) opredjelili smo se za razvoj pružanja usluga iz oblasti mentalnog zdravlja kao ambulantne usluge na nivou primarne zdravstvene zaštite. Centri mentalnog zdravlja u zajednici uspostavljeni su i funkcionišu u 12 domova zdravlja u opštinama koje su definisane Izmjenama i dopunama Odluke o planu mreža zdravstvenih ustanova i to: Banjaluka, Doboj, Trebinje, Derventa, Sokolac, Šamac, Vlasenica, Kozarska Dubica, Gradiška, Srbac, Zvornik, i Prnjavor. U drugih 10 opština Novi Grad, Prijedor, Laktaši, Teslić, Kotor Varoš, Ugljevik, Istočno Sarajevo, Višegrad, Gacko i Šipovo proces uspostavljanja centara mentalnog zdravlja je u toku. U preostalih 40 opština, zdravstveni radnici u domovima zdravlja upućuju pacijente sa problemima mentalnog zdravlja na viši nivo, obično u susjednu bolnicu. U nekim domovima zdravlja rade psihijatri koji obezbjeđuju usluge u vidu ambulantnih aktivnosti.

Dominira medikamentni pristup u liječenju pacijenata. Česti su neurotski, somatoformni i stresom uzrokovani poremećaji uz ozbiljne psihijatrijske bolesti.

Reformative determinations of the Health System Development Policy and Strategy of the Republic of Srpska (National Assembly 1996 and 2002) had opted for development of mental health service provision in the form of out-patient service at the level of primary healthcare. Mental healthcare centres in the community are up and running in 12 Healthcare Centres in municipalities as defined in Changes and Amendments of the Decision on the Plan of Health Institutions Network, as follows: Banja Luka, Doboj, Trebinje, Derventa, Sokolac, Samac, Vlasenica, Kozarska Dubica, Gradiska, Srbac, Zvornik and Prnjavor. The process of establishing mental healthcare centres is ongoing in another 10 municipalities: Novi Grad, Prijedor, Laktasi, Teslic, Kotor Varos, Ugljevik, Istocno Sarajevo, Visegrad, Gacko and Sipovo. Health professionals working in the healthcare centres in the remaining 40 municipalities address the patients affected by mental disturbances to the higher level, usually to neighbouring hospitals. In some healthcare centres, there are psychiatrists providing out-patient services.

Patient treatment is dominated by medication approach. Neurotic, somatoform and stress related disor-

Broj kreveta na 10,000 stanovnika je predstavljen na donjoj tabeli:
Number of beds per 10,000 of the population is shown in the following table:

Broj kreveta / Number of beds	**Na 10,000 stanovnika / Per 10,000 of the population**
Ukupno psihijatrijskih kreveta / Total psychiatric beds	3,93
Psihijatrijski kreveti u KC Banjaluka Psychiatric beds in the Clinical Centre Banja Luka	0,91
Psihijatrijski kreveti u opštim bolnicama / Psychiatric beds in general hospitals	0,68
Psihijatrijski kreveti u drugim institucijama / Psychiatric beds in other institutions	2,33

Broj i struktura zdravstvenih radnika koji radi u oblasti mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj na 100.000 stanovnika
Number and breakdown of mental health professional in the Republic of Srpska per 100,000 of the population

Broj profesionalaca / Number of specialists	Na 10,000 stanovnika / Per 10,000 of the population
Psihijatri / Psychiatrists	2,3
Neurohirurzi / Neurosurgeons	0,2
Medicinski tehničari / Medical technicians	19,4
Neurolozi / Neurologists	0,86
Neuropsihijatri / Neuropsychiatrists	1,2
Psiholozi / Psychologists	0,86
Socijalni radnici / Social workers	0,66

Izvor: Zavod za statistiku Republike Srpske, 2002 g. / Source: RS Statistics Institute, 2002.

Drugačiji oblik usluga u oblasti mentalnog zdravlja koji se pruža u centrima poput dnevnih bolnica je rijedak i nedovoljan za potrebe stanovništva.

Finansiranje pružanja usluga iz oblasti mentalnog zdravlja

Finansiranje sistema zdravstvene zaštite, uglavnom funkcioniše posredstvom Fonda zdravstvenog osiguranja i ličnog učešća korisnika. Institucije koje pružaju usluge iz oblasti mentalnog zdravlja se takođe finansiraju preko Fonda zdravstvenog osiguranja. Za centre mentalnog zdravlja, FZO odvaja sredstva koja su dio godišnje ugovorene sume koja se obezbjeđuje za domove zdravlja. Finansiranje sekundarnog i tercijalnog nivoa zdravstvene zaštite u sferi mentalnog zdravlja nije odvojeno. Budžeti za opšte bolnice uključuju finansiranje za psihijatrijske odjele, dok budžeti za univetzitetske bolnice uključuju

ders as well as serious psychiatric diseases are frequent. Another type of mental healthcare services provided in centres like day-care hospitals is rare and insufficient for the needs of the population.

Financing mental health services

The health system is mainly financed by the Health Insurance Fund and personal participation of users. Institutions providing mental health services are also financed through the Health Insurance Fund. The Health Insurance Fund allocates funds for mental healthcare centres as part of the annually adopted sum provided for the healthcare centres. Financing the secondary and tertiary level of mental healthcare is not done separately. Budgets for general hospitals incorporate funds for psychiatric wards, while budgets for university hospitals incorporate funds intended for a number of beds at the

i sredstva koja su namjenjena određenom broju kreveta na tercijarnom nivou. Fond nema posebno namjenjen budžet za programe iz oblasti mentalnog zdravlja ili obezbjeđenje usluga. Što se tiče specijalizovanih ustanova, postoji godišnji budžet za Zavod za hospitalizaciju ljudi oboljelih od hroničnih mentalnih bolesti u Jakešu i za Psihijatrijsku bolnicu u Sokolcu.

Osnovna ulaganja vezana za razvoj (izgradnja ili preuređenje) centara za mentalno zdravlje se pokrivaju iz donacija.

Procenat raspodjele zdravstvenog budžeta za oblast mentalnog zdravlja nije određen. Informacije o direktnom "out of pocket" finansiranju usluga za usluge iz oblasti mentalnog zdravlja nisu poznate.

Obuka kadrova

Usluge iz oblasti mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj uglavnom pružaju neuropsihijatri, psihijatri, psiholozi i drugi članovi multidisciplinarnih timova. Većina psihijatara i drugih specijalista za mentalno zdravlje radi u bolnicama u većim centrima i nisu jednako raspodjeljeni širom Republike Srpske. U poređenju sa drugim

Evropskim zemljama broj psihijatara i psihologa koji radi nije dovoljan da podmiri potrebe iz oblasti mentalnog zdravlja za stanovništvo Republike Srpske.

Nakon završetka Medicinskog fakulteta, ljekari koji žele da rade u polju mentalnog zdravlja biraju psihijatriju kao specijalizaciju. Obuka traje 4 godine i obezbjeđena je na univerzitetskim bolnicama u Republici Srpskoj i u inostranstvu. Potrebe za psihijatrima ili kliničkim psiholozima su definisane na lokalnom nivou i zdravstvene institucije određuju broj i tip specijalista iz oblasti mentalnog zdravlja koji im je potreban. Master plan na na-

tertiary level. The Fund does not include a special budget for mental health programs or provision of services. Speaking of specialized institutions, there is an annual budget for the Fund for hospitalization of patients suffering from chronic mental diseases in Jakes and for the Psychiatric Hospital in Sokolac.

Capital investments for development (construction or refurbishing) of the mental health centres are covered from donations.

It is not defined which percentage of funds within the health budget should be allocated for mental health. The information on direct "out of pocket" financing of services in the field of mental health are not known.

Personnel training

Mental health services in the Republic of Srpska are generally provided by neuropsychiatrists, psychiatrists, psychologists and other members of multidisciplinary teams. Majority of psychiatrists and other mental health specialists work in hospitals in bigger towns and are not equally represented throughout the Republic of Srpska. Compared to other European countries, the number of psychiatrists and psychologist is not sufficient to satisfy the needs of the population of the Republic of Srpska in the field of mental health.

After graduating from a Medical Faculty, medical doctors who wish to specialise in the field of mental health choose psychiatry for specialisation. The training lasts for four years and is provided at the university hospitals in the Republic of Srpska and abroad. The needs for psychiatrists or clinical psychologists are specified at the local level and health institutions define the number and type of mental health specialists they require. The country-

cionalnom nivou koji bi trebao da definiše potrebe i raspored obuke za specijaliste iz oblasti mentalnog zdravlja, a prema potrebama stanovništva, još nije razvijen.

Kontinuirana medicinska edukacija

Kontinuirana edukacija za zdravstvene radnike u oblasti mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj je organizovana kroz aktivnosti Komore doktora i profesionalnih udruženja psihijatara i psihologa. Takođe je važno spomenuti da su programi dodatne obuke sa temama iz porodične terapije i grupne psihoanalize, spoznajne terapije i bihevioralne terapije inicirane i implementirane od strane profesionalaca iz oblasti mentalnog zdravlja. Obuka za profesionalno osoblje iz oblasti mentalnog zdravlja se obezbjeđuje i kroz zajednički evropski projekat koji organizira Tempus Far i kroz postdiplomske studije "Mentalno zdravlje u zajednici" i "Dječija i adolescentna psihijatrija".

Upravljanje

Administrativna struktura Republike Srpske je centralizovana, pošto se sve važne odluke o zdravstvenoj politici i raspodjeli sredstava donose na centralnom nivou. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite je odgovorno za obezbjeđenje funkcije upravljanja za zdravstvene usluge u mentalnom zdravlju. Nema regulatorne jedinice u Ministarstvu vezano za pitanja mentalnog zdravlja. Odgovornost za oblast mentalnog zdravlja se djeli između različitih sektora unutar Ministarstva. Nacionalni koordinator za mentalno zdravlje u prvom redu zadužen za održavanje kontakta sa Svjetskom Zdravstvenom Organizacijom je de fakto odgovoran za organizaciju i koordinaciju aktivnosti iz oblasti mentalnog zdravlja na centralnom nivou. Pozicija nacionalnog koordinatora nije profesionalna pozicija unutar Ministarstva.

wide master plan that should define the needs and schedule of training for mental health specialists, based on the needs of the population, has not yet been developed.

Permanent medical education

The permanent education in the Republic of Srpska for health professions in the field of mental health is organized through activities of the Doctors' Chamber and professional associations of psychiatrists and psychologists. It is also worth mentioning that additional training programs with subjects in family therapy and group psychoanalysis, cognitive therapy and behavioural therapy were initiated and implemented by mental health professionals. The training for mental health professionals is also provided under the joint European project organized by Tempus Phare and postgraduate studies "Mental Health in the Community" and "Child and Adolescent Psychiatry".

Management

The RS administrative structure is centralised, since all crucial decisions on health policy and distribution of funds are made at the central level. The Ministry of Health and Social Welfare is responsible for management of health services in the field of mental health. There is no regulatory unit within the Ministry dealing with mental health issues. Responsibility over the field of mental health is divided among various sectors within the Ministry. The national coordinator for mental health, who is primarily in charge of maintaining contacts with the World Health Organization, is de facto responsible for organisation and coordination of mental health activities at the central level. The position of a national coordinator is not a professional position in the Ministry.

Vizija, vrijednosti, principi i ciljevi politike

Vizija

Ustav Republike Srpske priznaje zdravlje kao osnovno pravo građana. Mentalno zdravlje je integralni dio ukupnog blagostanja pojedinca i društva i mora se univerzalno posmatrati kao takvo.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite vidi Republiku Srpsku kao društvo oslobođeno stigme i diskriminacije, gdje se ljudi sa problemima mentalnog zdravlja liječe u zajednici i potpuno su integrisani u društvo.

Vrijednosti i principi

- Mentalno zdravlje je osnov za razvoj i ispunjenje punog potencijala svake osobe.
- Promocija važnosti mentalnog zdravlja kao i prevencija mentalnih, emocionalnih i socijalnih problema je odgovornost svake osobe i ustanove u zajednici.
- Potrebno je obezbjediti dovoljna sredstva za preventivne intervencije, obrazovanje, liječenje i pružanje usluga iz oblasti mentalnog zdravlja u zajednici.
- Osobe sa mentalnim oboljenjima se mogu oporaviti i živjeti zdrav i produktivan život.
- Liječenje iz oblasti mentalnog zdravlja treba biti univerzalno dostupno.
- Usluge iz oblasti mentalnog zdravlja moraju se uskladiti sa potrebama korisnika

Vision, values, principles and goals of the policy

Vision

The RS Constitution recognised health as the fundamental right of citizens. Mental health is integral part of the overall welfare of an individual and the society and universally must be observed as such.

The Ministry of Health and Social Welfare observes the Republic of Srpska as a society free from stigma and discrimination, where people affected by mental health problems are treated in the community and are fully integrated into the society.

Values and principles

- Mental health is the base for development and achievement of each person's potential.
- Promotion of significance of mental health as well as prevention of mental, emotional and social problems is the responsibility of each person and institution in the community.
- It is necessary to provide sufficient funds for preventive interventions, education, treatment and provision or services in the community in the field of mental health.
- Persons suffering from mental illnesses can be cured to live a healthy and productive life.
- Treatment in the field of mental health should be generally accessible.
- Services in the field of mental health must be harmonised with the needs of users.

- Stanovništvo treba da ima pristup kvalitetetnom uslugama iz oblasti mentalnog zdravlja, koje se pružaju u zajednici i dio su jedinstvenog zdravstvenog sistema.

Ciljevi

Opšti ciljevi:

- Poboljšanje psiho-socijalnog statusa stanovništva i uspostavljanje zdravstvenog sistema koji će obezbjediti potpune i efikasne usluge u mentalnom zdravlju svim osobama koje pate od poremećaja mentalnog zdravlja.
- Smanjenje svih faktora koji doprinose razvoju poremećaja mentalnog zdravlja kao što su: nezaposlenost, migracije, socijalne tenzije, alkohol, droga i drugi faktori rizika.
- Definisanje programa za unaprijeđenje i zaštitu mentalnog zdravlja za ugrožene grupe stanovništva (djeca, adolescenti, stara lica, vulnerabilne grupe).
- Dalji razvoj mreže centara za mentalno zdravlje u zajednici
- Dalji razvoj ljudskih resursa u oblasti mentalnog zdravlja
- Jačanje promotivnih aktivnosti na edukaciji javnosti

Specifični ciljevi

- Revizija planova i programa edukacije zdravstvenih radnika i implementacija dodatne obuke iz oblasti mentalnog zdravlja za zdravstvene radnike koji rade u primarnoj zdravstvenoj zaštiti

- The population should have access to quality services in the field of mental health, provided within the community and are part of the unique health system.

Goals

General goals:

- Improve psycho-social status of the population and establish health system that will enable complete and efficient mental health services to all persons suffering from mental health disorders.
- Alleviate all factors that contribute to the increase of mental health disorders such as: unemployment, migration, social tensions, substance abuse and other risk factors.
- Define the program for mental health improvement and care for vulnerable groups of the society (children, adolescents, elderly, vulnerable groups).
- Further development of the network of mental health centres in the community.
- Further development of human resources in the field of mental health.
- Increase promotional activities in raising public awareness.

Specific goals:

- Review health professions education syllabi and curricula and implementation of additional mental health training for health professional working in the primary health care

- Razvoj kliničkih vodiča iz oblasti mentalnog zdravlja
- Kontinuirana edukacije zdravstvenih radnika u oblasti mentalnog zdravlja
- Osnivanje dodatnih 10 centara za mentalno zdravlje u zajednici, (planiranih mrežom zdravstvenih ustanova u Republici Srpskoj)
- Usvajanje Politike/ Strategije razvoja mentalnog zdravlja
- Revizija i ažuriranje liste esencijalnih lijekova za Republiku Srpsku i "pozitivne" liste lijekova Fonda zdravstvenog osiguranja Republike Srpske.
- Razvoj i implementacija kampanja za educiranje i senzibiliziranje javnosti prema mentalno oboljelim

Strateški izazovi i prioriteti (prioritetna polja aktivnosti)

Identifikacija problema

Na osnovu stručnog mišljenja i pregleda situacije na terenu, napravljena je analiza sistema pružanja usluga iz oblasti mentalnog zdravlja. Analiza je obezbjedila osnove za identifikaciju prioritetnih polja aktivnosti:

1. Liječenje na primarnom nivou
2. Dostupnost lijekova
3. Obezbjeđenje usluga iz oblasti mentalnog zdravlja u zajednici
4. Edukacija javnosti
5. Angažovanje zajednice, porodica i korisnika
6. Razvoj politika i donošenje zakona

- Create clinical guidelines in the field of mental health
- Permanent education of health professionals in the field of mental health
- Establish additional 10 mental health centres in the community (foreseen by the network of health institutions in the Republic of Srpska)
- Adopt the Mental Health Policy/Strategy
- Review and update the list of essential medications for the Republic of Srpska and the lists of "positive" medications of the RS Health Insurance Fund
- Develop and implement the campaign for education and public awareness about the people with mental health problems.

Strategic Challenges and Priorities (priority areas of action)

Problem Identification

On the basis of expert opinion and screening the situation in the field, a system analysis was made of provision of services in the field of mental health. The analysis has provided the ground for identification of priority areas of action:

1. Treatment on the primary level
2. Availability of medications
3. Provision of services in the field of mental health in the community
4. Education of the public
5. Engagement of the community, families and users

7. Razvoj ljudskih resursa
8. Uspostavljanje veza sa drugim sektorima
9. Praćenje statusa mentalnog zdravlja u zajednici
10. Razvoj informacionog sistema
11. Unaprijeđenje istraživačkih kapaciteta među zdravstvenim radnicima

Prioritetne intervencije

Pružanje usluga

1. Obezbjediti liječenje u primarnoj zdravstvenoj zaštiti

Liječenje mentalnih poremećaja u primarnoj zdravstvenoj zaštiti omogućava većini ljudi da brže i jednostavnije dođe do zdravstvenih usluga. Kako bi obezbjedili odgovarajuće liječenje na nivou primarne zdravstvene zaštite, neophodno je da zdravstveni radnici koji rade u primarnom nivou imaju osnovna znanja iz oblasti mentalnog zdravlja. Mentalnom zdravlju će biti dato posebno mjesto u programu obuke za porodičnu medicinu, sa ciljem poboljšanja efikasnosti upravljanja i lječenja mentalnih poremećaja u primarnoj zdravstvenoj zaštiti.

2. Omogućiti dostupnost psihotropnih lijekova

Nove generacije psihotropnih lijekova treba da se obezbjede i da budu konstantno dostupni na svim nivoima zdravstvene zaštite. Preko njih se obezbjeđuje prva pomoć, naročito u situacijama kada psihosocijalne intervencije nisu dostupne, kao i pomoć visoko kvalifikovanog osoblja.

Osnovni psihotropni lijekovi su dostupni i nalaze se na esencijalnoj listi lijekova koje određuje Vlada Republike Srpske i na tzv. "pozitivnoj listi "Fonda zdravst-

6. Development of policies and adoption of laws
7. Development of human resources
8. Establishment of linkages with other sectors
9. Monitoring the status of mental health in the community
10. Development of information system
11. Improvement of research capacities among mental health professional

Priority interventions

Provision of Services

1. To provide treatment in primary health care

Treatment of mental disorders in primary health care enables most of the people to faster and easier reach medical services. In order to provide appropriate treatment on the level of primary health care, it is necessary that medical workers who work on the primary level have basic knowledge in the field of mental health. Mental health will be given a special place in the program of training in family medicine, with an aim to improve efficiency of management and treatment of mental disorders in primary health care.

2. To provide availability of psychotropic medications

New generations of psychotropic medications should be provided and be constantly available on all levels of health care. First aid is provided through them, particularly in the situations when psychosocial interventions are not available, as well as the assistance of highly qualified staff.

The basic psychotropic medications are available and are listed in the essential drug list determined by

venog osiguranja Republike Srpske. Ove liste treba da se ažuriraju i da im se dodaju lijekovi nove generacije kao što su: atipični antipsihotici i nove generacije antidepresiva. Lijekovi za liječenje depresije, psihoza i epilepsije da budu dostupni na nivou primarne zdravstvene zaštite.

3. Pružanje usluga u zajednici

Liječenje na nivou zajednice ima bolje efekte nego institucionalno liječenje u smislu rezultata i kvaliteta života pojedinaca koji pate od hroničnih i drugih oblika mentalnih bolesti. Prebacivanje oboljelih iz bolnica ili specijalizovanih ustanova za mentalno oboljele u zajednicu je ekonomski isplativo i u skladu sa poštovanjem ljudskih prava i postizanja viših standarda života. Usluge iz oblasti mentalnog zdravlja trebaju se prema tome pružati u zajednici, uz korištenje svih raspoloživih sredstava.

Dalje uspostavljanje centara za zaštitu mentalnog zdravlja u zajednici je prioritetna aktivnost Republike Srpske.

Dobro planirana senzibilizacija i obrazovne kampanje mogu smanjiti stigmu i diskriminaciju, povećati korištenje usluga iz oblasti mentalnog zdravlja i približiti zdravstvenu zaštitu fizičkog i mentalnog zdravlja.

Finansiranje sistema pružanja usluga iz oblasti mentalnog zdravlja

Finansiranje je ključ za uspješnu implementaciju reforme u oblasti mentalnog zdravlja. Cilj je razviti sistem finansiranja tako da se obezbjedi održivost pružanja usluga iz oblasti mentalnog zdravlja. Svakako u doglednoj budućnosti treba razdvojiti budžet za programe mentalnog zdravlja od opšteg budžeta čiji je danas sastavni dio. U svakom slučaju, finansiranje usluga

the Government of the Republic of Srpska and also in the so-called "positive list" of the RS Health Insurance Fund. Both lists should be updated with medications of the new generation such as: atypical antipsychotics and new generation of antidepressants. Medications for treating depression, psychosis and epilepsy should be available on the level of primary health care.

3. Provision of services in the community

Treatment in the community has better effects than institutionalised treatment in terms of results and quality of living of individuals suffering form chronic or other forms of mental diseases. Transferring of the patients from hospitals or specialised institutions for mental patients to the community is economically cost-effective and in accordance with the respect of human rights and reaching higher standards of living. Services in the field of mental health should accordingly be provided in the community, using all available sources.

Further establishment of mental health centres in the community is priority activity of the Republic of Srpska.

Well planned awareness and educational campaigns may reduce the stigma and discrimination, increase the usage of services in the field of mental health and make the physical and mental health care available.

Financing of the mental health service system

Financing is essential for the successful implementation of the reform in the field of mental health. The goal is to develop a system of financing in order to enable sustainability of the provision of services in the field of mental health. In the foreseeable future, the budget

mentalnog zdravlja treba da bude poseban dio od ukupnog sistema finansiranja zdravstvenog sistema. Imajući na umu opterećenje koje poremećaji mentalnog zdravlja nameću društvu, neophodno je dati prioritet mentalnom zdravlju i stvaranju uslova koje bi smanjili rizike za razvoj poremećaja mentalnog zdravlja. Prema tome, neophodno je razviti mehanizam za dugoročno riješavanje finansiranja obezbjeđenje usluga iz oblasti mentalnog zdravlja. U procesu pronalaženja odgovarajućeg mehanizma finansiranja, neophodno je definisati odgovornosti lokalne zajednice i centralnih institucija. Takođe je neophodno definisati sredstva koja su trenutno dostupna i potrebna za finansiranje drugačijeg sistema pružanja usluga iz oblasti mentalnog zdravlja. Jasna razlika se treba napraviti između finansiranja usluga iz oblasti mentalnog zdravlja koje se pružaju u primarnoj zdravstvenoj zaštiti i u centrima za mentalno zdravlje u zajednici. Timovi porodične medicine su odgovorni za pružanje zdravstvene zaštite za definisanu (registrovanu) populaciju i plaćeni su per kapita iz dijela budžeta namjenjenom za finasiranje primarne zdravstvene zaštite. Usluge koje se pružaju u centrima za mentalno zdravlje bi trebalo da budu plaćane dijelom iz dijela budžeta namijenjenog za finansiranje primarne zdravstvene zaštite a dijelom iz budžeta porodičnog ljekara.

Obuka kadrova

Investiranje u ljudske resurse je jedan od preduslova za obezbjeđivanje usluga iz oblasti mentalnog zdravlja koje su prije svega bezbjedne po pacijente a i zbog obezbjeđenja adekvatnog kvaliteta usluga u oblasti mentalnog zdravlja. Na primarnom nivou obuka može biti organizovana kroz definisanje programa dodatne

for programs of mental health should be separate from the budget it is incorporated in at present. In any case, financing of the mental health services should be a separate part of the overall system of the health care system financing. Having in mind the burden that mental disorders have on the society, it is necessary to give priority to mental health and creation of conditions for decreasing the risks for mental disorders. Accordingly, it is necessary to develop a mechanism for long-term solution of financing the provision of services in the field of mental health. In the process of finding the best financing mechanism, it is necessary to define the responsibility of the local community and central institutions. It is also necessary to define the funds currently available and needed for financing of a different system of the provision of services in the field of mental health. A clear distinction must be made between the financing of the services in the field of mental health provided in primary health care and in mental health centres in the community. Family medicine teams are in charge of the provision of health care for the defined (registered) population and are paid per capita from the part of the budget planned for financing of the primary health care. Services provided in the mental health centres should be paid partially from the part of the budget planned for financing the primary health care and partially from the family doctor budget.

Personnel Training

Investing in human resources is one of the prerequisites for provision of services in the field of mental health that are, above all, safe for patients. It is also important for the provision of adequate quality of services in the field of mental health. On the primary level, training

obuke za profesionalce iz područja mentalnog zdravlja i sa uključenjem tema mentalnog zdravlja u program za specijalizaciju porodične medicine. Od vitalnog je značaja razvoj kliničkih vodiča za liječenje poremećaja mentalnog zdravlja.

Posebnu pažnju treba obratiti na obrazovanje medicinskih sestara za rad u oblasti mentalnog zdravlja sa fokusom na rad u zajednici. Uloga psihijatrijskih sestara treba da bude od posebne važnosti u multidisciplinarnom pristupu liječenju pacijenta. Psihijatrijske sestre predstavljaju osnovni profesionalni profil u ovom polju i održivost, kao i kvalitet zaštite mentalnog zdravlja u zajednici zavisi i od nivoa kvaliteta njihovog rada.

Republika Srpska treba unaprijediti i poboljšati obuku profesionalaca koji rade u oblasti mentalnog zdravlja sa ciljem da stvori stručnjake koji će obezbjediti specijalizovanu zaštitu kao i pružiti podršku u aktivnostima primarne zdravstvene zaštite. Primarna zdravstvena zaštita je najefikasniji okvir za pružanje osnovnog nivoa zdravstvene zaštite. Specijalisti su neophodni za pružanje šireg opsega usluga iz oblasti mentalnog zdravlja. Specijalizovani timovi za pružanje usluga iz oblasti mentalnog zdravlja trebalo bi da uključe i medicinsko i ne-medicinsko osoblje. Specijalizovane timove čine: neuropsihijatri, psihijatri, klinički psiholozi, psihijatrijske sestre, socijalni radnici, radnookupacioni terapeuti koji mogu raditi zajedno u cilju obezbjeđenja ukupne zaštite i integracije pacijenta u zajednicu. Jedan od prioriteta je definisanje plana za dalji razvoj ljudskih resursa koji rade u oblasti mentalnog zdravlja. Plan bi trebalo da bude osnova za organizovano i sistematsko obrazovanje profesionalaca koji rade i koji će raditi u oblasti mentalnog zdravlja.

may be organised by defining the programs of additional training for professionals in the field of mental health and inclusion of topics of mental health in the family medicine specialist program. Creation of clinical guides for treatment of mental disorders is of vital importance.

Special attention should be paid to the education of nurses to work in the field of mental health with the focus on work in the community. The role of psychiatric nurses should be of special importance in multidisciplinary approach to the treatment of patients. Psychiatric nurse is the basic professional profile in this field. Sustainability and quality of mental health care in the community depend on the quality of their work.

The Republic of Srpska should advance and improve the training of professionals who work in the field of mental health with the aim to create experts who will provide specialised care and support to the activities of primary health care. Primary health care is the most efficient framework for provision of the basic level of health care. Specialists are needed for the provision of a wide spectre of services in the field of mental health. Specialised teams for provision of services in the field of mental health should include both medical and non-medical staff. Specialised teams include neuropsychiatrists, psychiatrists, clinical psychologists, psychiatric nurses, social workers, occupational therapists that may work together for the purpose of providing total care and integration of patients in the community. One of the priorities is to define a plan for further development of human resources working in the field of mental health. The plan should be the basis for organised and systematic education of professionals who work or will be working in the field of mental health.

Upravljanje

Da bi uspostavili i održali efikasnu koordinaciju reforme i procesa upravljanja aktivnostima u oblasti mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj, neophodno je dalje jačanje postojećih kapaciteta u Ministarstvu. Nekoliko opcija je moguće, kao uspostavljanje Komiteta za mentalno zdravlje pri Ministarstvu ili osnivanje specijalnih odjeljenja za mentalno zdravlje unutar Ministarstva.

Ministarstvo, između ostalog, treba da:

- obezbjeđuju uputstva za dalji razvoj sektora mentalnog zdravlja
- prate i evaluiraju mentalno zdravlje stanovništva
- planiraju lokacije izgradnje i kapaciteta objekata mentalnog zdravlja
- razvijaju politike i zakonsku regulativu
- nadgledaju kvalitet pruženih usluga.

Treba da se naglasi da se dio odgovornosti za pružanje usluga na nivou zajednice treba da se prenesu na lokalne zajednice i da se one uključe što je moguće više ne samo u kreiranje

usluga nego i u finansiranje istih.

Također, trebalo bi istražiti metode međuentitetske saradnje kao i sredstva i načine za pružanje podrške i saradnju sa Distriktom Brčko.

Management

In order to establish and maintain an efficient coordination of reform and process of management of activities in the field of mental health in the Republic of Srpska, it is necessary to further strengthen the present capacities in the Ministry. Several options are available, such as the founding of the Committee for Mental Health with the Ministry, or founding of a special department for mental health within the Ministry.

The Ministry should, among other things:

- Provide instructions for further development of the mental health sector
- Monitor and evaluate the mental health of the population
- Plan the locations of construction and capacities of mental health facilities
- Develop policies and legal provisions
- Monitor the quality of services provided.

It has to be emphasised that one part of responsibilities for provision of services on the community level should be transferred to the local communities, which should then get involved as much as possible not only into the process of creation of services but also of their financing.

Methods of inter-entity cooperation should be examined, as well as of the sources and manners of providing support and cooperation with the Brcko District.

Plan aktivnosti

Polja aktivnosti

- Liječenje u primarnoj zdravstvenoj zaštiti
- Dostupnost lijekova
- Obezbjeđenje usluga iz oblasti mentalnog zdravlja u zajednici
- Edukacija javnosti
- Razvoj politika i donošenje zakona
- Razvoj ljudskih resursa
- Uspostavljanje veza sa drugim sektorima
- Razvoj informacionog sistema
- Unaprijeđenje istraživačkih kapaciteta među zdravstvenim radnicima

Strategije za implementaciju

Ukazana situacija u polju mentalnog zdravlja zahtjeva ponovno definisanje uloge psihijatrije i psihijatrijskih ustanova imajući u vidu njihove terapeutske i rehabilitacione funkcije, društvenu ulogu, organizaciju, način finansiranja i saradnju sa drugim sektorima. Strategija za implementaciju politike u oblasti mentalnog zdravlja ima za osnov napuštanje osnivanja velikih psihijatrijskih bolnica i razvoj koncepta obezbjeđenja usluga iz oblasti mentalnog zdravlja u zajednici. Druga strategija je dalja edukacija zdravstvenih radnika koji rade u primarnoj zdravstvenoj zaštiti. Ovo će se postići unaprijeđenjem planova i programa dodiplomske i postdiplomske nastave kao i organizacijom i provođenjem programa do-

Action plan

Fields of activities

- Treatment in primary health care
- Availability of medications
- Provision of services in the field of mental health in the community
- Education of the public
- Development of policies and adoption of laws
- Development of human resources
- Establishment of linkages with other sectors
- Development of information system
- Improvement of research capacities among medical workers

Implementation Strategies

The explained situation in the field of mental health requires redefinition of the role of psychiatry and psychiatric institutions bearing in mind their therapeutic and rehabilitation functions, social role, organisation, manner of funding and cooperation with other sectors. Strategy for implementation of policies in the field of mental health is based on abandoning the establishment of big psychiatric hospitals and development of the concept of providing mental health services in the community. Another strategy is further education of medical workers who work in primary health care. This can be achieved by improvement of curricula of undergraduate and postgraduate studies as well as organisation and implementa-

datne obuke za zdravstvene radnike koji već rade u primarnoj zdravstvenoj zaštiti.

Što se tiče bolničkog liječenja na sekundarnom i tercijarnom nivou, tu će se obezbjeđivati liječenje za akutna stanja bolesti. Liječenje u bolničkim odjeljenjima će biti kratko i pacijenti će nastaviti liječenje kod ljekara porodične medicine ili u centrim za mentalno zdravlje. Za pacijente koji se oporavljaju od akutnih psihotičkih epizoda koje rezultiraju psihosocijalnim slomom, liječenje će se nastaviti u kućama "na pola puta". Ove kuće će biti smještene u blizini bolnica i vodiće ih i nadzirati posebno obučene medicinske sestre.

Pacijenti oboljeli od hroničnih mentalnih bolesti, kao osobe koje imaju velike poremećaje društvenih, psiholoških ili somatskih dimenzija koji su nastali kao rezultat mentalne bolesti će po pravilu živjeti samostalno ili sa porodicama u zajednici. Hronični mentalni bolesnici koji nemaju porodicu ili ekonomske ili druge uslove za samostalan život biti će smješteni u posebne kuće sa nadzorom u gradu u kome žive tj. u zajednici iz koje dolaze. Ovi programi podrške će biti organizovani kao lječilišta namjenjena hroničnim bolesnicima sa ozbiljnim i trajnim disfunkcijama.

Uspostavljanje grupnih domova za trajni smještaj lica koja pate od hroničnih psihijatrijskih oboljenja je još jedan vid strategije za obezbjeđenje dugotrajnog liječenja. Pacijenti će živjeti u ovim domovima nezavisno, iako će njihova autonomija biti ograničena.

Tretman u zajednici prema svim pokazateljima ima bolji efekat na ishod oboljenja i kvalitet života ljudi sa hroničnim mentalnim poremećajima u poređenju sa najboljim institucionalnim tretmanom. Liječenje duševnih bolesnika sa hroničnim defektima i hendikepima u

tion of further training programs for medical workers already working in primary health care.

With regard to hospital treatment on the secondary and tertiary levels, treatment will be provided for acute diseases. Treatment in hospital facilities will be short and patients will continue their treatment with family medicine physicians or in mental health centres. For patients who recover from acute psychotic episodes resulting in psychosocial breakdown, treatment will continue in "half-way" homes. These homes will be located in the vicinity of hospitals and will be led or monitored by specially trained nurses.

Patients suffering from chronic mental illnes, such as the persons who have disorders of social, psychological or somatic nature, generated by a mental disease will, as a rule, live independently or with families in community. Chronic mental patients who do not have a family or economic or other conditions for living independently will be accommodated in special homes with surveillance in towns where they live, i.e. in the communities they come from. These support programs will be organised as treatment centres intended for chronic patients with serious or permanent disorders.

Establishment of group homes for permanent accommodation of continued care clients is another form of strategy for provision of long-term treatment.

Treatment in the community, according to all indicators, has a better impact on the psychosocial outcome and quality of living of the people with chronic mental illnes in comparison with the best institutional treatment. Treatment of mental patients with chronic disorders and handicaps in the community is cheaper and significantly enables the respect of human rights of

zajednici je jeftinije i u znatnoj mjeri omogućava poštovanje ljudskih prava ove grupe marginaliziranih i diskriminisanih članova zajednice.

Postojanje odgovarajućih službi u zajednici omogućava pravovremenu stručnu i odgovarajuću intervenciju koja nam pomaže u prevenciji nastupanja stigme koju duševni poremećaj imanentno posjeduje.

Dalje treba obuhvatiti otvaranje novih i unapređenje postojećih malih bolničkih psihijatrijskih odjeljenja u okviru opštih bolnica kao definitivnu alternativu velikim psihijatrijskim azilarnim bolnicama.

Treba organizovati i provoditi kućnu njegu ljudi koji boluju od mentalnih poremećaja ili njihovih dugotrajnih posljedica. Posebnu brigu treba dalje posvetiti pomoći u kriznim stanjima, jer u našem društvu vladaju beznađe, sa stresom povezani mentalni poremećaji, depresija, alkoholizam i zloupotreba psihoaktivnih supstanci, porast pokušanih i izvršenih suicida, nasilje i drugi raznovrsni oblici rizičnog ponašanja, koji imaju veliki uticaj na oboljevanje i prerano nastupanje smrti kod ljudi u našem društvu. Organizovanje zdravstvenih i službi za mentalno zdravlje u zajednici omogućava da se na nivou lokalnih zajednica obezbjede zaštićene i grupne kuće za ljude sa mentalnim oštećenjima.

Aktivnosti

1. Liječenje na primarnom nivou zdravstvene zaštite

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite će inicirati procjenu postojećih planova i programa edukacije na Medicinskim fakultetima u Republici Srpskoj kao i planova i programa za specijalistički trening. Na osnovu rezultata analize uvešće se poboljšanja u cilju jačanja znanja i vještina ljekara iz oblasti mentalnog zdravlja. Takođe,

this group of marginalised and discriminated members of the community.

Availability of appropriate services in the community provides timely expert and appropriate intervention that helps us prevent the stigma that mental disorders immanently possess.

Opening of new and improvement of the present small hospital psychiatric wards within general hospitals as a definite alternative to big psychiatric asylum hospitals should also be included.

Home visits and health care should be organised and conducted for the people who suffer from mental disorders or their long-term effects. A special role should be further given to the assistance in crisis conditions, because our society is ruled by despair, mental disorders connected with stress, depression, alcoholism and abuse of psychoactive substances, increase of attempted and committed suicides, violence and other various forms of risk behaviour, which have a deep impact on development of diseases and early death of the people in our society. Organisation of medical and mental health services in the community will enable the provision of protected and group homes for the people suffering from mental disorders in the local communities.

Activities

1. Primary Health Care Treatment

The Ministry of Health and Social Welfare will initiate the assessment of the present curricula of studies in Medical Faculties in the Republic of Srpska as well as the curricula for specialist training. On the basis of the analysis results, improvements will be introduced for the purpose of improving the knowledge and skills of doc-

organizovaće se program dodatne obuke iz oblasti mentalnog zdravlja sa fokusom na pružanje usluga u zajednici i mjesto i ulogu centara za mentalno zdravlje. Cilj ovih aktivnosti je izgradnja kapaciteta zdravstvenih radnika radi obezbjeđenja sveobuhvatne zdravstvene zaštite, naročito što se tiče mentalnog zdravlja. Takođe je neophodno razviti niz kliničkih vodiča iz oblasti mentalnog zdravlja kao i definisati referalni sistem u oblasti mentalnog zdravlja, indikacije za upućivanje na viši nivo, opsege i opise rada centara i timova porodične medicine u oblasti mentalnog zdravlja.

2. Dostupnost lijekova

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite će imenovati komisije ili radne grupe koje će napraviti analizu postojećih lista esencijalnih lijekova i "pozitivnih" lista lijekova.

Osnovni psihotropni lijekovi trebaju da budu obezbjeđeni i stalno dostupni na svim nivoima zdravstvene zaštite. Ovi lijekovi moraju da budu na tzv. pozitivnoj listi.

Cilj ovih analiza je dopunjavanje postojećih liste sa novim generacijama psihotropnih lijekova za koje je dokazano da su i efikasniji i isplativiji u liječenju psihijatrijskih oboljenja, kao što su atipični neuroleptici i antidepresivi nove generacije.

3. Obezbjeđenje zaštite u zajednici

U Republici Srpskoj je neophodno nastaviti sa osnivanjem centara za mentalno zdravlje u zajednici. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite će u saradnji sa lokalnim zajednicama nastaviti da iznalazi načine i sredstva za rekonstrukciju postojećih zdravstvenih ustanova

tors in the field of mental health. Also, a program of additional training will be organised with the focus on provision of services in the community as well as on the place and role of mental health centres. The objective of these activities is to build capacities of health workers in order to provide comprehensive health care, particularly in the field of mental health. It is also necessary to develop a series of clinical guides in mental health as well as to define a reference system in the field of mental health, indications for directing to a higher level, scope and job description of centres and teams of family medicine in mental health.

2. Availability of Medications

The Ministry of Health and Social Welfare will appoint committees or working groups that will perform the analysis of the available lists of essential medications and "positive" drug lists. Basic psychotropic medications should be provided and always available on all levels of health care. These medications must be included in the so-called positive list. The objective of these analyses is to update the present list with new generations of psychotropic medications that have proven to be more efficient and cost-effective in treatment of psychiatric diseases, such as atypical neuroleptics and antidepressants of the new generation.

3. Provision of Health Care in the Community

It is necessary to continue founding mental health centres in the communities in the Republic of Srpska. The Ministry of Health and Social Welfare will in cooperation with local communities continue to seek ways and funds for reconstruction of the present medical

i fizičku transformaciju dijela prostora u Centre za mentalno zdravlje. Neophodno je dalje razvijanje zacrtane politike mentalnog zdravlja, stalno inoviranje planova i programa, i prilagođavanje i unapređivanje prema potrebama zajednice, porodice, a naročito samih korisnika.

4. Edukacija javnosti

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite će pokrenuti inicijativu kod Ministarstva civilnih poslova Odjel za zdravstvo, da predloži međunarodnim organizacijama i drugim donatorima da finansiraju razvoj i implementaciju javnih obrazovnih kampanja iz oblasti mentalnog zdravlja. Cilj ove aktivnosti je kreiranje usluga mentalnog zdravlja i senzibiliziranje javnosti u vezi mentalnih poremećaja kao i smanjenje negativnih posljedica mentalnih poremećaja kao što su stigma i socijalna izolovanost. Zajednica, porodice i korisnici trebaju biti uključeni u razvoj i donošenje politika, programa i usluga. Ovo treba da vodi ka uslugama koje će biti efikasnije jer su kreirane prema potrebama korisnika.

Treba nastaviti započetu kampanju obrazovanja građana, širenje svijesti o značaju mentalnog zdravlja kao neodvojivog dijela opšteg zdravlja. Osnovni cilj širokih edukativnih aktivnosti je proširenje znanja zajednice o prirodi i rasprostranjenosti mentalnih poremećaja, mogućnostima efikasnog liječenja, procesa oporavka i ljudskim pravima oboljelih članova zajednice.

Kroz elektronske, štampane medije i na druge načine treba širiti istinite informacije o istinitosti i korisnosti psihijatrijskog liječenja koje je na današnjem stepenu razvoja nauke podjednako, a u nekim aspektima bolje i korisnije nego kod nekih somatskih bolesti.

Treba uporno nastaviti ovo obrazovanje kako bi se postepeno promijenile reakcije opšte populacije, brojnih

institutions and physical transformation of one part of those spaces into mental health centres. It is necessary to further develop the charted policy of mental health, constantly update the curricula, and adjust and improve according to the needs of the community, families and especially the users themselves.

4. Education of the Public

The Ministry of Health and Social Welfare will initiate with the Ministry of Civil Affairs, Department of Health, a proposal to international organisations and other donors do finance the development and implementation of public education campaigns in the field of mental health. The goal of this activity is to create mental health services and raise awareness of the public with regard to mental disorders and reduction of negative effects of mental disorders such as stigma and social isolation. The users, their families ands communities should be involved in development and adoption of policies, programs and services. This should lead to the services that will be more efficient because they are created according to the users' needs.

The initiated campaign on education of citizens, raising awareness on importance of mental health as an integral part of the health in general should be continued. The basic goal of broad educational activities is to spread the knowledge of the community about the nature and extent of mental disorders, possibilities of efficient treatment, recovery process and human rights of the diseased members of the community.

True information should be disseminated through electronic and print media, as well as in other ways, about the validity and usefulness of psychiatric treatment which is in the present level of scientific develop-

zdravstvenih stručnjaka, novinara, političara i zakonodavaca kako prema mentalnom zdravlju tako i prema mentalnim poremećajima, odnosno ljudima koji boluju od nekog psihičkog oboljenja.

Dobro zamišljenje i provedene edukativne kampanje mogu spriječiti ili smanjiti stigmatizaciju, poboljšati korištenje službi za mentalno zdravlje u zajednici u znatnoj mjeri, izjednačiti i unaprijediti shvatanja kako o tjelesnom tako i mentalnom zdravlju.

5. Razvoj politika i donošenje zakona

Donošenje strategije o razvoju sektora mentalnog zdravlja, programa i zakona su neophodni koraci za realizaciju predviđenih aktivnosti i za njihovu održivost. Razvoj istih treba da se zasniva na savremenim saznanjima iz ove oblasti uzimajući u obzir ljudska prava. Reforma sektora mentalnog zdravlja treba da bude dio reforme cjelokupnog zdravstvenog sistema.

U Republici Srpskoj Zakon o zaštiti osoba sa mentalnim oboljenjima je usvojen.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite će istražiti i druge opcije u vezi razvoja i usvajanja strateških dokumenta i zakona iz oblasti mentalnog zdravlja.

Svakako u doglednoj budućnosti treba razdvojiti budžet za programe mentalnog zdravlja od općeg budžeta čiji je danas sastavni dio, jer se uvođenjem sistema psihijtrije u zajednici u znatnoj mjeri smanjuju finansijska sredstva koja će se za njegovo izdržavanje koristiti.

6. Razvoj ljudskih resursa

Definisanje plana za razvoj ljudskih resursa u oblasti mentalnog zdravlja će biti prva aktivnost Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite u vezi sa ciljem sistematskog i or-

ment equal, and in some aspects better and more useful than to some other somatic diseases. It is necessary to persistently continue this education in order to gradually change the reactions of the general public, numerous medical experts, journalists, politicians and law makers, both towards mental health and mental disorders, i.e. the people who suffer from psychotic diseases.

Well thought out and implemented educational campaigns may prevent or reduce stigmatisation, improve the utilisation of mental health services in the community to a significant extent, and equalise and improve understanding of both physical and mental heath.

5. Development of Policies and Adoption of Laws

Adopting a strategy on development of the mental health sector, programs and laws are necessary steps in realisation of foreseen activities and their sustainability. Their development should be based on modern knowledge in this field, taking into account the human rights. Reform of the mental health sector should be a part of the reform of the entire health system. The law on health care of persons suffering from mental diseases has been adopted in the Republic of Srpska. The Ministry of Health and Social Welfare is going to examine other options with regard to development and adoption of strategic documents and laws in the field of mental health.

In the foreseeable future, the budget for programs of mental health should be separate from the budget it is incorporated in at present, because introduction of psychiatric system in the community will significantly decrease financial sources needed for its maintenance.

ganizovanog obrazovanja zdravstvenih radnika koji rade ili će raditi u oblasti mentalnog zdravlja. U tom smislu tražiti će se tehnička pomoć za razvoj ovog plana kao i donatore za finansiranje ove aktivnosti. Jedna od st rategija za implementaciju plana ljudskih resursa može biti i definisanje centara koji mogu provoditi trening zdravstvenih profesionalaca i organizovanje kurseve za trening trenera, a sam trening uključiti profesionalce iz drugih sektora. Takođe je neophodno unaprijediti uticaj struke profesionalaca iz oblasti mentalnog zdravlja na donosioce odluka, što se najefikasnije može raditi kroz aktivnosti udruženja profesionalaca iz oblasti mentalnog zdravlja (Udruženje psihijatara i psihologa Republike Srpske).

Dalje osnaživanje i poboljšanje obuke osoblja koji rade u oblasti mentalnog zdravlja je neophodno da bi se pacijentima omogućilo da dobiju kvalitetniju i visoko specijalizovanu zaštitu i liječenje. Ti isti profesionaci treba da pružaju podršku zdravstvenim radnicima koji rade u primarnoj zdravstvenoj zaštiti. Timovi specijalista za mentalno zdravlje bi idealno trebali da uključe medicinsko i ne-medicinsko osoblje, kao psihijatre, kliničke psihologe, psihijatrijske sestre, socijalne radnike i radne terapeute koji zajedno rade u cilju obezbjeđivanja ukupnog liječenja i integracije pacijenata u zajednici.

7. Uspostavljanje veza sa drugim sektorima

Ostali sektori pored zdravstva, kao: obrazovanje, rad, socijalna zaštita, zakonodavni i pravni sektor i nevladine organizacije treba da budu uključeni u proces poboljšanja mentalnog zdravlja u zajednicama. Nevladine organizacije treba da budu aktivnije sa bolje definisanim ulogama, a kroz njih se treba dati veća podrška lokalnim inicijativama.

6. Development of Human Resources

Definition of a plan for development of human resources in the field of mental health will be the first activity of the Ministry of Health and Social Welfare with regard to the goal of systematic and organised education of workers who work or who will be working in the field of mental health. In these terms, technical assistance for development of this plan will be sought, as well as the donors to finance these activities. One of the strategies for implementation of the plan of human resources may also be the establishment of centres that can provide training for health professionals and organise courses for training of trainers. The training itself should include professionals from other sectors. It is also necessary to improve the impact of the branch of professionals in the field of mental health on decision-makers, which can most efficiently be done through the activities of professional associations in the field of mental health (Association of Psychiatrists and Psychologist of the Republic of Srpska).

Further empowerment and improvement of training for the personnel working in the field of mental health is necessary to provide patients with more quality and highly specialised health care and treatment. The same professionals should provide support to medical workers working in primary health care. Specialist teams for mental health should ideally include medical and non-medial personnel, as well as psychiatrists, clinical psychologists, psychiatric nurses, social workers and vocational therapists who work together for the purpose of providing overall treatment and integration of patients in the community.

Prvi korak ka formalnom uspostavljanju veza sa drugim sektorima će biti osnivanje Koordinacionog Komiteta za mentalno zdravlje i bolesti zavisnosti na nivou Vlade Republike Srpske. Ovaj Komitet biće sastavljen od predstavnika Ministarstava zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstava obrazovanja, Ministarstava za lokalu samoupravu, Ministarstava unutrašnjih poslova i Ministarstava rada. Koordinacioni komiteti će biti zaduženi za implementaciju politike mentalnog zdravlja i implementaciju aktivnosti iz akcionog plana. Slijedeća odgovornost ovih komiteta je razvoj i implementacija programa za unaprijeđenje mentalnog zdravlja ugroženih grupa stanovništva. Posebnu pažnju treba posvetiti uključenju i uvezivanju nevladinog sektora, davanje uloge tim organizacijama u smislu lobiranja, volonterskog rada i formiranja fondova pomoći i sličnim aktivnostima iz oblasti mentalnog zdravlja.

8. Razvoj informacionog sistema

Kada je u pitanju razvoj informacionog sistema iz oblasti mentalnog zdravlja neophodno je doći do sporazuma o vrsti podataka koji bi se prikupljali i analizirali u cilju dobijanja pouzdanih informacije za donosioce odluka za daljnji razvoj strategija u oblasti mentalnog zdravlja. Neophodan je razvoj i definiranje osnovnog seta indikatora koje je lako prikupiti, lako analizirati i u vremenskom okviru pratiti trendove na osnovu kojih će se postavljati prioriteti svake godine, procjenjivati potrebe i efektivnosti tretmana mentalnog zdravlja i razvijati strategije u oblasti zaštite mentalnog zdravlja. Set indikatora je dogovoran i treba biti dostupan redovito za ocjene zdravstvenog stanja. Razvijanje indikatora je ujedno i snažna podrška budućim istraživanjima različitih

7. Establishment of Linkages with Other Sectors

Other sectors besides health care, such as education, labour, social welfare, legislative and legal sector and nongovernmental organisations should be involved in the process of improving mental health in communities. Nongovernmental organisations should be more active and have better defined roles, and greater support should be given to local initiatives through them.

The first step towards formal establishment of linkages with other sectors will be the founding of the Coordination Committee for mental health and addiction diseases on the level of the Government of the Republic of Srpska. This Committee will be composed of the representatives of the Ministry of Health and Social Welfare, Ministry of Education, Ministry of Local Self-Governance, Ministry of Interior and Ministry of Labour. The coordination committees will be in charge of the implementation of the mental health policy and implementation of the action plan activities. The next duty of these committees will be to develop and implement the programs for improvement of mental health of the vulnerable population groups. Special attention should be devoted to inclusion and linking with the nongovernmental sector, giving the role to those organisations in terms of lobbying, volunteer work and forming assistance funds and similar activities in the field of mental health.

8. Development of Information System

With regard to the development of an information system in the field of mental health, it is necessary to reach an agreement on the type of data that will be collected and analysed for the purpose of obtaining confident information for decision makers who will further

aspekata mentalnog zdravlja u cilju razumjevanja uzroka, toka i ishoda mentalnih poremećaja.

Aktuelno u Republici Srpskoj registriruje se niz značajnih riziko faktora koji izazivaju poremećaje mentalnog zdravlja stanovništva. Stoga je potrebno razviti redovan monitoring mentalnog zdravlja stanovništva putem populacionih anketa, u periodu od svake dvije godine. Kao instrumenti se koriste internacionalno preporučeni upitnici.

Nephodno je jačanje postojećeg sistema izvještavanja prema Institutu za zaštitu zdravlja, a u tom smislu trebalo bi razmotriti je razvoj i instalaciju odgovarajućeg softvera koji bi omogućio lakše uvezivanje sa Institutom. Kapaciteti unutar Instituta bi trebali biti analizirani i unaprijeđeni da bi se obezbjedili uslovi za razvoj registara koji će omogućiti monitoring i evaluaciju efikasnosti i progresa implementacije programa iz oblasti mentalnog zdravlja. Potrebno je definisati indikatore za praćenje i evaluaciju stanja mentalnog zdravlja u zajednici.

Mentalno zdravlje u lokalnim zajednicama treba da se nadgleda kroz razvoj i korištenje indikatora mentalnog zdravlja kroz sisteme zdravstvenog informisanja i izvještavanja. Ovakav monitoring pomaže određivanju trendova i detekciji promjena u oblasti mentalnog zdravlja koji mogu biti uslovljeni vanjskim događajima npr. katastrofama.

Razvoj informacionog sistema u oblasti mentalnog zdravlja bi trebalo biti kordinisano sa razvojem integralnog informacionog sistema u zdravstvu. Takvi sistem bi trebao da prikuplja i analizira podatke o broju i vrsti usluga koje se pružaju u oblasti mentalnog zdravlja i da proizvodi pouzdane informacije za donosioce odluka za daljnji razvoj strategija u oblasti mentalnog zdravlja.

develop the strategies in the field of mental health. It is necessary to develop and define a basic set of indicators that are easily gathered, easily analysed, and monitor trends in a time period, based on which priorities will be set each year, needs and effects of mental health treatment estimated, and strategies developed in the field of mental health care. The set of indicators will be made upon agreement and should be available regularly through estimations of health condition. Development of indicators is at the same time a strong support to the future research of various aspects of mental health for the purpose of understanding the cause, course and outcome of mental disorders. At the moment, a series of important risk factors are being registered in the Republic of Srpska that cause disorders of the population's mental health. This is why it is necessary to develop regular monitoring of the population's mental health through polls every second year. Internationally recommended questionnaires are used as instruments.

It is necessary to strengthen the present system of reporting towards the Institute of Health Care, and in that sense the development and installation of the software that will enable easier linking with the Institute should be considered. Capacities of the Institute should be analysed and improved in order to ensure conditions for establishment of registries that will provide monitoring and evaluation of efficiency and progress of implementation of programs in the field of mental health. It is necessary to define indicators for monitoring and evaluation of the mental health condition in the community.

Mental health in local communities should be monitored through the development and usage of mental

Registar sa brojem i tipom poremećaja mentalnog zdravlja bi trebali biti uspostavljeni unutar Instituta za zaštitu zdravlja. Razvoj registara će omogućiti monitoring i evaluaciju efikasnosti i progresa implementacije programa iz oblasti mentalnog zdravlja.

9. Unaprijeđenje istraživačkih kapaciteta među zdravstvenim radnicima

Više proučavanja biloških i psihosocijalnih aspekata u oblasti mentalnog zdravlja je

neophodno ukoliko želimo da bolje razumijemo uzroke poremećaja mentalnog zdravlja. Istraživanja se trebaju vršiti na širokoj osnovi, što će nam pomoći u razvijanju efikasnijih intervencija. Unaprijeđenje istraživačkih kapaciteta među zdravstvenim

radnicima koji rade u oblasti mentalnog zdravlja je neophodno izvoditi na sistematski i organizovan način kroz akademske ustanove i profesionalna udruženja.

Istraživačke kapacitete među zdravstvenim radnicima koji rade u oblasti mentalnog zdravlja je neophodno unaprijeđivati kroz razvoj postdiplomskih programa na medicinskim fakultetima i kroz motivaciju zadravstevnih radnika da rade istraživanja iz oblasti mentalnog zdravlja. U tom smislu je neophodno obezbjediti uslove za za predstavljanje rezultata istraživanja na domaćim i međunarodnim kongresima i konferencijama.

Odgovorne vlasti

U Republici Srpskoj za implementaciju aktivnosti biće odgovorno Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske.

health indicators through the systems of medical information and reporting. Such monitoring helps determine trends and detect changes in the field of mental health that may be caused by external events, e.g. catastrophes.

Development of the information system in the field of mental health should be coordinated with the development of integral information system in health care. Such a system should collect and analyse data about the number and type of services provided in the field of mental health and produce confident information for decision makers in further development of strategies in the field of mental health. A registry containing the number and type of mental disorders should be established within the Institute of Health Care. Development of the registry will enable monitoring and evaluation of efficiency and progress of the implementation of programs in the field of mental health.

9. Improvement of Research Capacities among Health Workers

More research of biological and psychosocial aspects of mental health is necessary if we want to better understand the causes of mental disorders. Research should be conducted widely, which will enable us to develop more efficient interventions. It is necessary to improve the research capacities among medical workers working in the field of mental health in a systematic and organised manner through academic institutions and professional associations.

It is necessary to improve the research capacities among medical workers working in the field of mental health through the advancement of postgraduate studies in medical faculties and by motivation of medical

Partneri

Da bi implementirali politiku iz oblasti mentalnog zdravlja, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite treba da uspostavi čvrsto partnerstvo sa svim javnim i privatnim organizacijama koje mogu pomoći u razvoju ovog sektora zdravstva. Takodje je neophodno je jasno definisati linije odgovornosti pri implementaciji akcionih planova na osnovu politike. Fokus ovih aktivnosti će biti na mobilizaciji lokalnih zdravstvenih odjeljenja, nevladinih organizacija i međunarodnih organizacija. Od najveće važnosti je jačanje saradnje sa vodećim međunarodnim organizacijama koje djeluju u oblasti zdravstva kao i sa vladama zemalja, koje su već uključene u finansiranje projekata u zdravstvu.

Vremenski okvir

Na osnovu definisanih prioriteta aktivnosti iz ove politike će biti implementirane u periodu od 12 do 36 mjeseci.

Troškovi

Da bi se dobio detaljan budžet za implementaciju predviđnih aktivnosti neophodno je napraviti procjenu potreba za građevinskim radovima u cilju uređenja prostorija gdje se trenutno i gdje će se ubuduće pružati usluge iz oblasti mentalnog zdravlja. Potrebno je izvršiti restrukturiranje postojećih ili izgradnju novih prostora u Republici Srpskoj. Za Republiku Srpsku će biti potrebna veća sredstva za navedeni proces jer je potrebna izgradnja deset novih centara. Za sve ovo je potrebna detaljna

workers to do research in mental health. This is why it is necessary to ensure conditions for presentation of research results in domestic and international congresses and conferences.

Competent Authorities

The Ministry of Health and Social Welfare will be in charge of the implementation of activities in the Republic of Srpska.

Partners

In order to implement the policy of mental health, the Ministry of Health and Social Welfare should establish strong partnership with all public and private organisations that may help in development of the health care sector. It is also necessary to clearly define the lines of responsibility in implementation of action plans based on the policy. The focus of these activities will be on the mobilisation of local medical departments, nongovernmental organisations and international organisations. It is of highest importance to strengthen the cooperation with leading international organisations engaged in the field of health care as well as with governments of the countries already involved in funding the projects in health care.

Timeframe

Activities of this policy will be implemented in the period form 12 to 36 months, based on the defined priorities.

analiza, naročito vezano za infrastrukturu.Što se tiče troškova za edukaciju osoblja ona će biti planirana na osnovu broja zaposlenih u mentalnom zdravlju u Republici Srpskoj.

Kategorije konsultantskih usluga i treninga biće definisane na osnovu procjene za potrebom konsultantskih dana u periodu od tri godine za definisanje kurikuluma za edukaciju za sve kategorije kadrova i nivoe edukacije iz oblasti mentalnog zdravlja, kao i za pripremu kampanja za edukaciju javnosti.

Tačniji iznos potrebnih novčanih sredstava će se praviti za svaku pojedinu aktivnost, tj.operativno za svaki cilj iz akcionog plana.

Izvori iz kojih će se obezbjediti potrebna sredstva: donacije donatorskih država i institucija, sredstva lokalnih zajednica, srededstva zdravstvenih ustanova,i drugi izvori finansiranja.

Expenditures

In order to obtain a detailed budget for implementation of foreseen activities, it is necessary to make an estimation of the needs for construction works for the purpose of arranging the space where currently, and in the future, mental health services will be provided. It is necessary to reconstruct the present or build new spaces in the Republic of Srpska. More funds will be needed for the Republic of Srpska for the stated process because it is necessary to build ten new centres. All this requires a detailed analysis, particularly the matters related to infrastructure. With regard to the expenditures for personnel education, they will be planned according to the number of employees in the mental health care in the Republic of Srpska.

Categories of consultant services and training will be defined on the basis of estimations of the requirements for consultancy days in the period of three years for the purpose of defining the curricula for education of all categories of staff and levels of education in the field of mental health, as well as for the preparation of campaign for public education.

A detailed amount of financial resources will be presented for each activity, i.e. operatively for each objective of the action plan.

Sources from which the needed funds will be provided are donations from donor countries and institutions, sources from the local community, medical institutions and other funding sources.

Indikatori za praćenje

Monitoring Indicators

Polje djelovanja / Area of action	Aktivnosti / Activities	Indikatori za monitoring / Monitoring indicators
Razvoj politika i donošenje zakona / Development of policies and adoption of laws	Usvajanje politike mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj / Adoption of mental health policy in Republic of Srpska (RS)	Sastanci usaglašavanja politike održani Politika usvojena / Meetings on harmonisation of policy held Policy adopted
Liječenje na primarnom nivou / Treatment on the primary level	Ažuriranje planova i programa edukacije Dodatna obuka za timove prodične medicine / Update of education curricula Additional training for family medicine teams	Programi nastave unaprijeđeni 50% timova porodične medicine obučeno / Curricula improved 50% of family medicine teams trained
Pružanje zaštite u zajednici / Provision of care in the community	Dalji razvoj centara mentalnog zdravlja u zajednici u Republici Srpskoji jačanje njihovih funkcija. / Further development of mental health centres in communities in RS and strengthening their functions	Osnovana 22 centra za mentalno zdravlje u RS. Povećan broj usluga u centrima za mentalno zdravlje. / 22 mental health centres founded in RS Number of services in mental health centres increased
Edukacija javnosti / Education of the public	Razvoj i implementacija javnih kampanja edukacije / Development and implementation of public education campaigns	Angažovana tehnička asistencija / Technical assistance engaged
Dostupnost lijekova / Availability of medications	Uključivanje atipičnih antipsihotika i novih antidepresiva na esencijalnu i pozitivnu listu lijekova. Uvođenje propisivanja antidepresiva i neuroleptika novije generacije, antiepileptika na primarnom nivou. / Inclusion of other atypical antipsychotics and new antidepressants in essential and positive drug list. Introduction of prescribing antidepressants and neuroleptics of the new generation, and antipileptics on the primary level	Komisije za procjenu uspostavljene Broj distribuiranih lijekova za poremećaje u mentalnom zdravlju je povećan na primarnom nivou / Assessment committees established Number of distributed medications for disorders in mental health on the primary level increased
Uspostavljanje veza sa drugim sektorima / Linkages with other sectors established	Uspostavljanje inter sektorske saradnje sa relevantnim ministarstvima. Razvijanje i implementacija programa za ugrožene grupe stanovništva. / Establishment of inter-sector cooperation with relevant ministries. Development and implementation of programs for vulnerable groups of the population	Uspostavljeni Koordinacioni Komiteti Programi razvijeni / Coordination Committees established Programs developed

Razvoj ljudskih resursa / Human resource development	Razvijanje plana ljudskih resursa / Development of human resource plan	Angažovana tehnička pomoć / Technical assistance engaged
Razvoj informacionog sistema / Information system development	1. Definisanje indikatora u nekoliko osnovnih kategorija: Epidemiološki indikatori - za praćenje stanja mentalnog zdravlja Indikatori zdravstvenih resursa Indikatori korištenja zdravstvenih usluga 2. Razvoj programskih aktivnosti za protok informacija (WWW- ko, kome, kada) za praćenje poremećaja mentalnog zdravlja 3. Periodični i redoviti monitoring mentalnog zdravlja stanovništva putem populacionih anketa, u periodu od svake dvije godine. Kao instrumenti se koriste internacionalno preporučeni upitnici. / 1. Definition of indicators in several basic categories: Epidemiologic indicators for monitoring the condition of mental health Indicators of health resources Indicators of health service usage 2. Development of program activities for flow of information (www – who, to whom, when) for monitoring mental health disorders 3. Periodical and regular monitoring of mental health of the population through polls, every second year. Internationally recommended questionnaires used as instruments.	Definirani indikatori Uspostavljeni informacioni tokovi kroz programske aktivnosti Uspostavljeni istraživački protokoli za populaciona istraživanja mentalnog zdravlja stanovništva Pozicionirane institucije u protoku informacija / Indicators defined Information system established through program activities Research protocols for research of population's mental health established Institutions for flow of information defined
Unaprijeđenje istraživačkih kapaciteta / Improvement of research capacities	Uspostavljanje uslova za izvođenje istraživanja / Setting up conditions for conduct of research	Uvećan broj istraživačkih studija i akademskih radova iz oblasti mentalnog zdravlja / Number of research studies and academic papers in the field of mental health increased

Indikatori za praćenje, vremenski okvir, odgovorne vlasti

Monitoring Indicators, Timeframe, Authorities in Charge

Polje djelovanja / Area of action	Aktivnosti / Activities	Vremenski okvir / Timeframe	Odgovorne vlasti / Authorities in charge	Indikatori praćenja / Monitoring indicators
Razvoj politika i donošenje zakona / Development of policies and adoption of laws	Usvajanje politike mentalnog zdravlja u Republici Srpskoj. / Adoption of mental health policy in RS	oktombar 2005. / October 2005	Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite / Ministry of Health and Social Welfare	Sastanci usaglašavanja politike održani. Politika usvojena / Meetings on harmonisation of policies held Policy adopted
Liječenje na primarnom nivou / Treatment on the primary level	Ažurirane planova i programa nastave. Dodatni trening zdravstvenih radnika iz PZZ / Update of education curricula Additional training for medical workers in primary health care	Decembar 2007 / December 2007	Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite / Ministry of Health and Social Welfare	Planovi i programi nastave unaprijeđeni 50% timova porodične medicine završilo trening / Curricula improved 50% of family medicine teams trained
Pružanje zaštite u zajednici / Provision of care in the community	Daljnje uspostavljanje centara za mentalno zdravlje u zajednici u Republici Srpskoj i jačanje njihovih funkcija. / Further development of mental health centres in communities in RS and strengthening their functions	Decembar 2007 / December 2007	Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite i lokalna zajednica / Ministry of Health and Social Welfare and local community	22 centra za mentalno zdravlje u zajednici osnovano. Broj usluga u centrima povećan / 22 mental health centres founded in RS Number of services in centres increased
Edukacija javnosti / Education of the public	Razvijanje i implementacija javnih kampanja / Development and implementation of public campaigns	Juni 2006 / June 2006	Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite / Ministry of Health and Social Welfare	Angažovana tehnička pomoć / Technical assistance engaged
Dostupnost lijekova / Availability of medications	Uključivanje atipičnih antipsihotika i novih antidepresiva na esencijalnu i pozitivnu listu lijekova. Uvođenje propisivanja antidepresiva i neuroleptika novije generacije i antiepileptika na primarnom nivou. / Inclusion of other atypical antipsychotics and new antidepressants in essential and positive drug list. Introduction of prescribing antidepressants and neuroleptics of the new generation, and antipileptics on the primary level	Januar 2006. / January 2006	Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Fond zdravstvenog osiguranja / Ministry of Health and Social Welfare and Health Insurance Fund	Komisije za pregled i ocjenu stanja uspostavljene. Broj distribuiranih lijekova za poremećaje u mentalnom zdravlju u primarnom nivou je povećan / Committees for assessment and evaluation of situation established Number of distributed medications for disorders in mental health on the primary level increased

Uspostavljanje veza sa drugim sektorima / Establishment of linkages with other sectors	Uspostavljanje intersektorske saradnje sa relevantnim ministarstvima. Razvoj i implementacija programa za vulnerabilnu populaciju / Establishment of inter-sector cooperation with relevant ministries. Development and implementation of programs for vulnerable groups of the population	Januar 2006. / January 2006	Ministarstvo civilnih poslova BIH, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstvo pravde, Ministarstvo finansija, Ministarstvo obrazovanja / BiH Ministry of Civil Affairs, Ministry of Health and Social Welfare, Ministry of Finance, Ministry of Education	Uspostavljeni Koordinacioni komiteti Programi razvijeni / Coordination Committees established Programs developed
Razvoj ljudskih resursa / Human resource development	Razvoj plana ljudskih resursa / Development of human resource plan	Januar 2006. / January 2006	Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite / Ministry of Health and Social Welfare	Tehnička asistencija angažovana / Technical assistance engaged
Razvoj informacionog sistema / Information system development	1.Definisanje indikatora u nekoliko osnovnih kategorija: Epidemiološki indikatori-za praćenje stanja mentalnog zdravlja. Indikatori zdravstvenih resursa. Indikatori korištenja zdravstvenih usluga; 2. Razvoj programskih aktivnosti za protok informacija (WWW- ko, kome, kada) za praćenje poremećaja mentalnog zdravlja; 3. Periodični i redoviti monitoring mentalnog zdravlja stanovništva putem populacionih anketa, u periodu od svake dvije godine. Kao instrumenti se koriste internacionalno preporučeni upitnici. / 1. Definition of indicators in several basic categories: Epidemiologic indicators for monitoring the condition of mental health Indicators of health resources Indicators of health service usage 2. Development of program activities for flow of information (www – who, to whom, when) for monitoring mental health disorders; 3. Periodical and regular monitoring of mental health of the population through polls, every second year. Internationally recommended questionnaires used as instruments.	Juni 2006 / June 2006	Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite / Ministry of Health and Social Welfare	Uspostavljeni informacioni tokovi kroz programske aktivnosti: Definirani indikatori Uspostavljeni informacioni tokovi kroz programske aktivnosti Uspostavljeni istraživački protokoli za populaciona istraživanja mentalnog zdravlja stanovništva Pozicionirane institucije u protoku informacija / Information flow established through program activities: Indicators defined Research protocols for research of population's mental health established Institutions for flow of information defined
Unaprijeđenje istraživačkih kapaciteta / Improvement of research capacities	Uspostavljanje uslova za izvođenje istraživanja / Setting up conditions for conduct of research	Juni 2006. / June 2006	Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, i Instituti za zaštitu zdravlja / Ministry of Health and Social Welfare Institutes of Health Care	Uvećan broj istraživačkih studija i akademskih radova iz iz oblasti mentalnog zdravlja oblasti mentalnog zdravlja / Number of research studies and academic papers in the field of mental health increased

Politika mentalnog zdravlja
Radna grupa projekta EU/WHO
"Podrška reformi zdravstvene zaštite
u Bosni i Hercegovini" 2004-2006

Izdavač
Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite
Republike Srpske

Tiraž
500

Mjesto i godina izdavanja
Banja Luka
2006

Dizajn i štampa
CGM design
Banja Luka
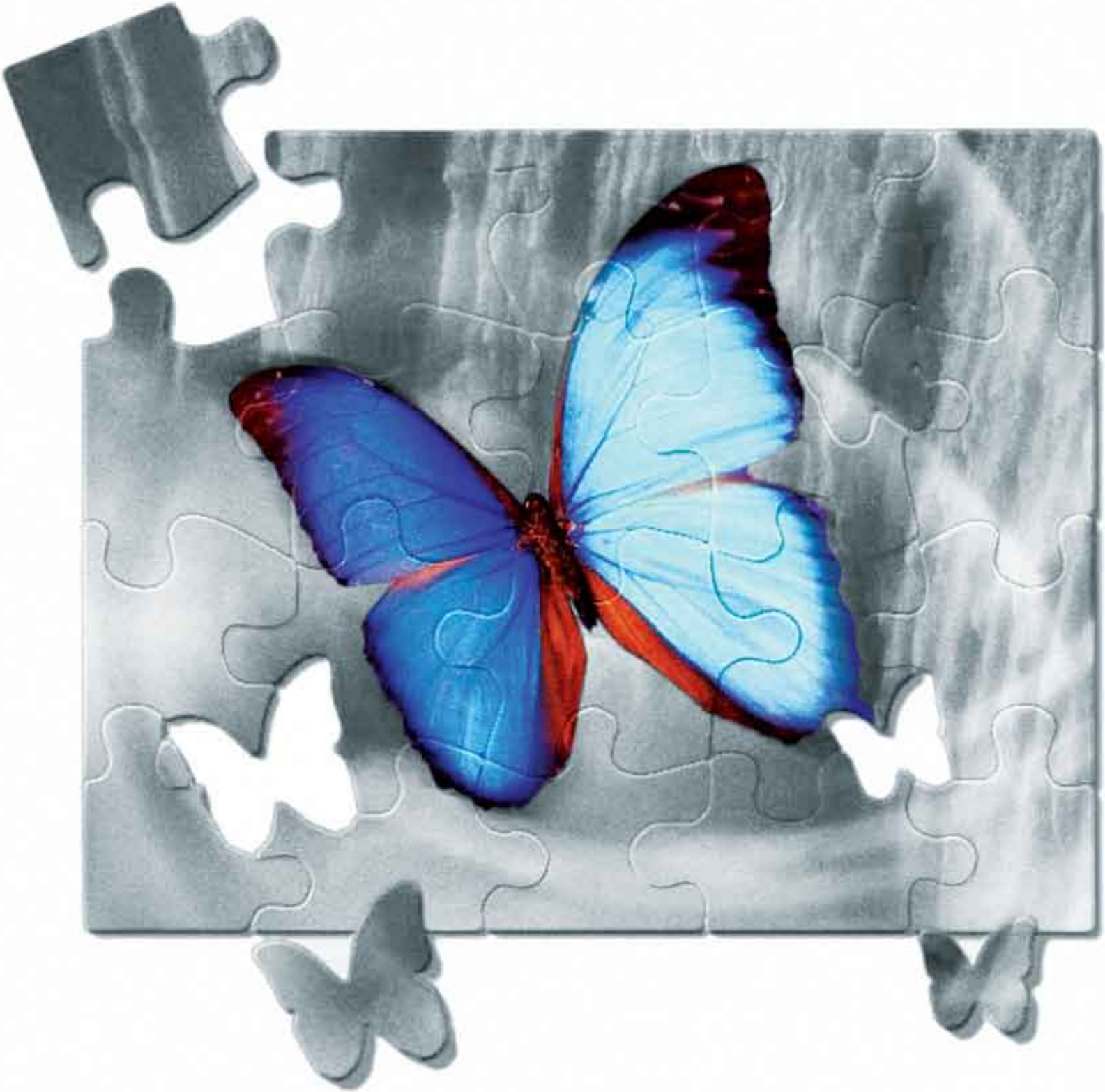
Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite
Vladike Platona bb, 78000 Banja Luka
tel +387 51 348 348, fax +387 51 348 360
e-mail: ministarstvo-zdravlja@blic.net